

z náboženství (viz *Les formes élémentaires de la vie religieuse*, cit. vyd., s. 598).

V žádném případě nechci tvrdit, že všechny uvedené myšlenky převzal Durkheim od svého učitele a že neměly i jiné zdroje. Kromě toho každá z nich byla Durkheimem hlouběji a širěji rozpracována, uvedena do nových souvislostí, obohacena rozsáhlejší argumentací, podložena bohatším a mnohostrannějším materiálem, čímž nabyla originální podoby. Na druhé straně by ovšem nebylo správné tuto Durkheimovu názorovou spřízněnost s jeho učitelem z *École normale supérieure* při studiu geneze Durkheimova díla přehlížet a podceňovat.

Jakkoli se ve svých příručkách dějin sociologie zmiňují o Fustelovi Sorokin, Szczepański, Martindale, Coser i další, relativně nejvíce pozornosti mu věnoval a patrně nejvystižněji jeho význam pro sociologii zhodnotil E. Chalupný ve své práci *Vývoj sociologie v 19. století* (1948). Píše o něm, že zejména svým sociologickým pojetím dějepisu (v čemž se blíží Tainovi) se stal průkopníkem sociologie, aniž si toho byl vědom. Chalupný, jak už víme, oceňuje zejména to, že Fustelův popis společnosti podaný v *Antické obci* se velice blíží popisu sociologickému, neboť jde o soustavný

výklad v sociologických kategoriích, a dále to, že si Fustel uvědomuje soulad jednotlivých stránek společenského života se společností jako celkem. Podobně jako Sorokin Fustelovi vytýká, že přecenil roli náboženství v životě společnosti, zároveň však poznamenává, že Sorokin si všímá pouze této slabiny Fustelovy teorie, zatímco její hlavní, pozitivní sociologický význam opomíjí. Nadto Chalupný dodává, že jednostrannost svého prvního spisu, tj. *Antické obce*, Fustel později překonal a postavil vliv hmotných zájmů na roveň vlivu idejí, čímž jeho dílo dostalo ještě solidnější sociologické základy.

České vydání Fustelovy práce je uzavřeno stručným doslovem Jana Sokola, který byl spolu s Jitkou Bryksí a Kateřinou Mikšovou rovněž jejím překladatelem.

Je škoda, že jinak přesný a čtivý překlad obsahuje několik neodpuštělných gramatických chyb (např. hrubé chyby na s. 210, 218 a 293, nesprávně psaná jména a názvy Středomoří, Středozemí, Caesar, helénský, heilóti, ale i další slova). Zvláště rušivě pak působí soustavně chybné skloňování jména Cicero, přičemž právě toto jméno se v knize objevuje velmi často.

Jan Sedláček

Steve Kroll-Smith a H. Hugh Floyd: *Bodies in Protest: Environmental Illness and the Struggle Over Medical Knowledge*

New York, New York University Press 1997.

V této konsekventně napsané studii spojují autoři S. Kroll-Smith a H. H. Floyd osobní a institucionální svět. V obou z nich probíhají pokusy o interpretaci nové a obtížné zdravotní poruchy známé odbornému světu pod názvem *multiple chemical sensitivity* – MCS. Ačkoli MCS není lékaři uznávána jako nemoc (projevy jsou velmi rozmanité) a liší se od případu k případu, hluboce dezorientování a ohrožení se cítí ti, kteří ji zažívají na vlastní kůži, i ti, kteří spoluvytvářejí jejich sociální svět – přímo i nepřímo angažovaní odborníci. Autoři zajímá, jak lidé vnímají a vysvětlují svoji zkušenost; proto je kniha vystavěna na vyprávěních pacientů přímo trpících MCS. Autoři zároveň uvádějí do souvislosti zmíněné etnografické

údaje a problémy, jež nastoluje kapitalistická společnost konce 20. století (která při výrobě zboží produkuje látky škodlivé prostředí), ale též s biomedicínským modelem, jenž dává lékařům právo tvořit a interpretovat lidské tělo. V očích těch, kdož trpí MCS, dosud tyto systémy selhávají. Odtud je odvozen i název knihy *Těla v protestu*.

Kroll-Smith a Floyd jsou dobře obeznámeni se současnými teoretickými disputacemi o moderním a postmoderním světě. Na začátku knihy nás seznamují s myšlenkami A. Giddense, U. Becka, A. Touraina a M. Foucaulta a představují MCS v zajímavých souvislostech: „Nadměrná produkce společnosti pozdního kapitalismu, zásahy do životního prostředí a uspokojování potřeb zákazníka spustily tuto novou pandemii. MCS není virus, na který lze najít lék; je to, riskujeme-li obvinění ze zveličování, tělesná obžaloba moderní doby.“ (s.

xi). MCS je problémem sociologickým i medicínským.

Jak autoři uvádějí v Úvodu, jsou environmentální nemoci (*Environmental Illness* – EI, též známé jako MCS) medicínskou anomálií, která je hádankou pro lékaře i pro veřejnost, neboť dosud neexistují žádné objektivní testy, jež by je jednoznačně identifikovaly a biomedicínský model není nasměrován k diagnostikování či managementu tohoto „nového těla“. Jako relační nemoc je MCS ovlivňována životním stylem ostatních lidí a je v ní akcentován vliv prostředí na tělo člověka. Jelikož lidé trpící MCS jsou alergičtí na prostředí, jež je pro ostatní neškodné, musí si nejen ujasnit svůj záhadný stav, ale též naléhat na druhé, aby změnili své chování a prostředí, které všichni společně sdílejí. Následně se kniha zabývá studiem fenomenologie MCS a snahy o sociální změnu, která se počíná kolem „těl v protestu“ organizovat.

Kroll-Smith a Floyd uvádějí zajímavou skutečnost, že lidem postiženým MCS se úspěšně podařilo oddělit odbornou terminologii a znalosti profesionálních lékařů od svých vlastních znalostí vycházejících z reálných prožitků a vytvořit tak nový způsob uvažování (rationality). Ta zahrnuje abstraktní vědecké expertízy i empirické znalosti poskytované postiženým tělem. Ačkoli posledně jmenované znalosti začaly být s růstem odborných systémů směřujících k modernosti ignorovány, lidé postižení MCS ve snaze vytvořit alternativní formu uvažování svoje zkušenosti znovu prosadili prostřednictvím jejich propojení s „objektivnějším“ modelem. V některých případech se podařilo přimět stát, aby MCS uznal a zajistil jí chráněný status. To je dle autorů ukázkou situace, jak lze v prostředí liberální demokracie dosáhnout sociální změny, a „možná i nové strategie občanských aktivit“.

Kniha *Těla v protestu* je rozdělena do tří částí. V první části se čtenář seznámí s koncepcí „praktické gnoseologie“ antropologa Clifforda Geertze. Vzhledem k tomu, že jim většina lékařů pomoci nemůže nebo nechce, snaží se lidé postižení MCS vytvořit nějaký názor na svět, jenž by jim pomohl pochopit smysl jejich obtíží. Na rozdíl od lékařů, kteří se snaží subjektivní hledisko ve svých expertízách eliminovat, pro lidi s MCS tvoří důležitou součást

vyprávění. V druhé části knihy autoři zkoumají uvedená vyprávění, jež jsou překvapivě sofistikovaná po stránce zběhlosti v biomedicínských koncepcích a zároveň vycházejí z reálných zkušeností vlastního těla. Ukazují, jak lidé postižení MCS svůj stav puntičkářsky zkoumají a následně se snaží jej pochopit. Z vyprávění rovněž vyplývá, jak se tito lidé v určitém okamžiku svého života dostávají ze samozřejmého „jako když“ světa, v němž jednájí a chápou v určitých stereotypech, do neskonale více znepokojujícího „co kdyby“ světa, v němž zpočátku nezbyvá než tápat. Autoři zdůrazňují fakt, že se lidé postižení MCS pokoušejí svůj stav teoreticky vysvětlit a MCS se stává „jak teorií nemoci, tak i formou sociální kritiky“. To vede autory k závěru, aby se v třetí části zaměřili na skutečnost, jak lidé s MCS kombinují odborné expertízy a „morální slovník“ s úmyslem dosáhnout sociální změny navzdory silnému odporu ze strany profesionálních lékařů, privátního průmyslu a dalších.

Například v 6. kapitole „Reprezentace a politická ekonomika nového těla“ Kroll-Smith a Floyd vycházejíce z Durkheimova pojetí reprezentace podávají důkazy, že pojem nového těla začíná být mezi některými klíčovými společenskými institucemi znám. Jak uvádějí, není MCS pouze *modelem tělesného stavu* (jak bylo zdůrazněno v předcházejících kapitolách), ale též *modelem nových sociálních vztahů*. V 7. kapitole autoři dokumentují, že se podařilo dosáhnout změn v legislativě, místní, federální či státní politice, dokonce v „lidové“ kultuře a na trhu. Trh již reflektuje MCS a nabízí určité zboží v souvislosti s tím, že lidé postižení MCS seznamují společnost s novou skutečností. Stojí za povšimnutí, že se tak děje spíše přes odpor lékařů než s jejich pomocí.

V závěrečné kapitole Kroll-Smith a Floyd, poukazující na propast prostírající se mezi aktuálním tělem a biomedicínou, definují občana postiženého MCS jako součást širšího hnutí za otevřený „prostor interpretace“. Ten by měl do studia zdraví a nemoci zahrnovat také poznatky laiků. Uvedený model odpovídá aktuální zkušenosti řady lidí mnohem lépe než abstraktní odborné poznání striktně ovládané profesionály. Autoři vztahují uvedený vývoj k tomu, co Phil Brown nazývá „lidovou epidemiologií“. Jde o model, v němž občané sbírají

svoje vlastní vědecká data a obohacují existující konstrukci poznání stejně dobře jako odborné autority. Environmentální hnutí obyčejných lidí podpořené některými organizacemi a několika klíčovými odborníky ochotnými spolupracovat na občanské úrovni již tento model s částečným úspěchem uplatnilo. Kroll-Smith a Floyd upozorňují, že v souladu se zkušenostmi lidí postižených MCS uvedený model odborný názor v zásadě neodmítá. Usiluje spíše o jeho kritické posouzení a přiměřenou integraci s laickými poznatky. Přes svoji reformní povahu podnítl uvedený přístup sběr údajů o životním prostředí a lidském zdraví, jež umožňují lépe porozumět souvislostem mezi prostředím a naším tělem. To vše bylo dosud biomedicínskou praxí odmítáno.

Před několika lety volal Charles Perrow ve svých spisech věnovaných odhadování rizik po „sociální racionalitě“ – akumulované moudrosti, která sestává z osobní zkušenosti každého jednotlivce v komunitě. Např. teoretikové feminismu již dlouho poukazují na lidské tělo, na somatickou moudrost, zejména ve společnosti, jejíž odborníci takovou zkušenost systematicky potlačují. Kroll-Smith a Floyd nyní přinášejí určitou naději v souvislosti se zánikem dualismu narativních a biomedicínských znalostí. Je zde podmíněná naděje, že by se mohla zrodit „lidová či občanská racionalita“. Ačkoli kapitalismus (se svou potřebou prodávat image lidského já) i systém specializovaných odborníků charakteristický pro období pozdní modernosti odmítají subjektivní poznání vycházející ze zkušeností vlastního těla, lidé postižení MCS využívají svá protestující těla k tomu, aby této nepřiměřené hegemonii odborníků konkurovali a ukazují okolní společnosti případnou novou alternativu.

Hnutí usilující o uznání MCS může dosáhnout neobyčejných úspěchů při izolování odborníků od jejich vlastní terminologie a obcházení lékařského establishmentu. Model,

jenž v sobě spojuje využívání vědeckých dat i osobní zkušenosti již účinně používá rostoucí počet skupin. Jako příklad může posloužit nedávný úspěch *Endometriosis Association* – občanská organizace, jejímiž členy jsou především ženy trpící endometritidou – která tuto záhadnou „moderní“ chorobu poprvé objasnila právě souvislostmi mezi prostředím a lidským tělem. Tím byl podnícen lékařský výzkum zaměřený na spojitost mezi působením chemických látek a lidským zdravím. Uvedené tendence nepochybně stojí na samé dělící čáře, neboť představují zásadní výzvu pro zavedení vědecký výzkum, sociální politiku i konstrukci lidského já na konci 20. století.

Kniha *Těla v protestu* je napsána jasně a srozumitelně, předkládá ucelený soubor myšlenek, aniž podlehně odborné terminologii. Autoři Kroll-Smith a Floyd zaujímají empatické stanovisko k lidem postiženým MCS, respektují jejich pečlivě budované názory, hledání „jak co funguje“, avšak jako sociologové skutečnost neposuzují. Prostřednictvím etnografického studia představují čtenáři každodenní realitu lidí postižených MCS. A co je z teoretického hlediska důležitější – dávají do souvislosti zkušenost „nového lidského těla“ zakoušejícího MCS a sociální strukturu postmoderní společnosti. Účinně též integrují mikroúrovňový fenomenologický svět subjektu a makroúrovňový svět sociální politiky. I když by čtenář jistě uvítal více základních informací např. o etniku či sociální třídě jednotlivců, studie přesvědčivě zdůvodňuje význam hnutí, jež v souvislosti s MCS vzniká. Vzhledem k závažnosti tématu, interdisciplinárnímu přístupu, čtivosti a zajímavým teoretickým argumentům kniha patrně osloví širokou veřejnost.

Stella M. Čapek, Hendrix College

Vyšlo v Organization & Environment 11 (1998):

498-500, ©1998 Sage Publications, Inc.

Se svolením autorky přeložila V. Dvořáková-

Jani

Martin Hampl: Realita, společnost a geografická organizace: hledání integrálního řádu

Praha, Přírodovědecká fakulta UK 1998

Studie univerzitního profesora Martina Hampla
Realita, společnost a geografická organizace:

hledání integrálního řádu vyšla na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze na podzim roku 1998. Byla vypracována v rámci grantového úkolu č. 403/96/02 58 „Teorie regionální diferenciace společenského vývoje“